

Özgün Makale

Kimlik ile Güvenlik İlişkisi Bağlamında “Öteki”nin Kavramsallaştırılması: Göçmenlik ve Avrupalılık¹

Conceptualizing the ‘Other’ in the
Context of Identity and Security:
Immigration and Europeanness

Onur GÜREL*

Öz

Sistemler, aktörlerin eylemleriyle uygulamalarına bağlı olarak ortak bilgiye dayalı, “kimlik” ile “güvenlik” kavramlarından oluşan ve kurallar ile normlara dönüşebilen yapılardır. Yapıların ikili karakteri ve sosyalleşme süreçleriyle aktörlerin eylemleri de birbirleriyle bağlantılıdır. Bu durum “toplumsal yapı” ile “kimlik” arasında yaşanabilecek birtakım politik sorunsalları da ortaya çıkarmaktadır. Örneğin “göçmenlik” yönünden kazanılmaya çalışılan yeni kimliğin var olunmaya çalışılan mekânla uyumu, kendi orijiniyle örtüşen normların farklılaşmamasına bağlıdır. Yerleşik duruma gelme ve sonraki süreçte göçmenlerin alışkanlıklarına dayanan var olan yerdeki vatandaşların tepkisiyle baş gösterebilen “öteki” yaklaşımı gibi sorunlar, aidiyet için de sorun oluşturabilecek durumlardır. Bu bağlamda çalışmamız, “kimlik” perspektifi ve “güvenlik” ilişkisi kapsamında, “öteki”nin kavramsallaştırılmasıyla ortaya çıkan “göçmenlik” ve “Avrupalılık” ikilemini analiz edecektir.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Güvenlik, Öteki, Göçmenlik, Avrupalılık.

Abstract

Systems that consist the concepts of ‘identity’ and ‘security’ are structures based on shared knowledge, which may turn into rules and norms, depending on the actions and practices of the actors. The structures dual character, their socialization processes, and the actors activities are also interrelated. This situation reveals the political problems that actors can experience between ‘social structure’ and ‘identity’. For instance, the harmony of the new identity, which is tried to be gained within the scope of ‘immigration’, with the existing space depends on the norms that coincide with its origin Problems such as the ‘other’ approach, which may arise with the reaction of the existing citizens based on the habits of the immigrants while settling in and during the following period, are situations that can also create problems for belonging. In this regard, this study discusses the dilemma of ‘immigration’ and ‘Europeanness’, which springs

¹ Makale başvuru tarihi: 12.09.2022. Makale kabul tarihi: 09.10.2022.

* Doktora öğrencisi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bursa Uludağ Üniversitesi, onurgurel@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0007-8567.

from the conceptualization of the ‘other’ in the context of ‘identity’ perspective and ‘security’ relationship.

Keywords: Identity, Security, Other, Immigration, Europeanness.

Kimlik kavramı, cinsiyet, dil, din, eğitim, ırk, sınıf gibi çok yönlü yapısıyla ve toplumsal, ulusal veya uluslararası anlamda inşa edilebilecek olması nedeniyle “kullanım” bakımından tartışmaya açıktır. Aynı zamanda ekonomik, kültürel, sosyal ve politik dönüşümler içerisinde tarihsel karşılıklı ilişki sürecinin bir parçasıdır. Zira sosyal ilişkiler ağının oluşumuna işaret eden bu süreç, içerisinde bireyler ve kurumlar gibi yapıların etkileşimiyle kimlik ile güvenlik inşasını da etkilemektedir. Bu yönden sosyal olarak oluşturulmuş kurallar ile normlar sayesinde yeniden inşa edilebilir bir yapının varlığından söz edilebilir. Zira eylemlerin anlaşılabilirliği için var olan kuralların bir aktör tarafından inşa süreci, uygulanan kurallar ile normların yansması ve “öteki” kavramını oluşturanların vereceği tepkilerle birlikte yapısal bir etkileşim sayesinde gerçekleşir. Diğer bir deyişle “öteki” kavramını karşılayanlar tarafından verilen reaksiyonlara bağlı belirlenen kurallar ve normlar şekillenerek yeni politikalar geliştirilir.

İnsan doğasında yer alan, prensipte ontolojik anlamda diğerine göre ayrıcalıklı olmayan “işbirliği” ve “çatışma” kavramlarının sosyal ilişkilerle olan bağı “kimlik” oluşumunu etkilemektedir (Barkin, 2010, s. 116). Bu açıdan Antik Çağ’da coğrafi bir bölgeyi ifade etmek maksadıyla kullanılan “Europe” kavramı, Türkçe karşılığıyla “Avrupa” kelimesi, Orta Çağ döneminde İslamiyet’in yayılmasının etkisiyle Hıristiyanlık bağlamında “düşünce” olarak değer bulmaya başlamıştır (Delanty, 2014, s. 93). Avrupa düşüncesinin “bütünsellik” içeren hâli ilk kez Orta Çağ Latincesi’ndeki karşılığıyla “*crociata*” fiilinden türemiştir ve Haçlı Seferleri’nin gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır (Özdal, 2018, s. 221). Reform, Rönesans, Coğrafi Keşifler, Britanya’da Aydınlanma, Ausburg Barışı, Westphalia Barış Anlaşmaları, 1789 Fransız Devrimi “Avrupalılık” anlayışının oluşmasındaki önemli gelişmeler olurken, bütünsellik anlamında Haçlı Seferleri’nden sonraki yaklaşım, Fransız idealleri doğrultusunda “tek bir Avrupa” düşüncesiyle hareket eden Napoleon Bonaparte’a aittir (Roberts, 2015).

Modern anlamda ise “Avrupalılık” inşası açısından en önemli aşama, üye devletlerin ortak tutum ve eylemleri kapsamında, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Andlaşması olmuş ve Avrupa Birliği (AB) kurulmuştur (Özdal, 2020, s. 117). AB’nin kurulmasıyla Avrupa kimliği de ‘kurumsallık’ anlamında bir gelişme kaydetmiştir. Akabinde 22 Haziran 1993 tarihinde düzenlenen Kopenhag Zirvesi’nde, AB aday devletleri için belirlenen politik kriterlerle birlikte Avrupa kimliği, güvenlik ile uyum öncelikli olmak üzere demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve ortak aidiyet duygusu gibi değerler kapsamında şekillendirilmiştir (Reçber, 2004; İnceoğlu, 2015, s. 3). Takip eden süreçte, 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları, Arap Baharı ve 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı’nın etkisiyle Avrupa’ya yönelen göçlerdeki artış sonucunda, kimlik ve güvenlik politikalarını belirginleştiren uygulamalar, “öteki” addedilen göçmenlere yönelik tartışmaları bir kez daha artırmıştır. “Avrupalılık” kavramının ön plana çıkarılmasıyla da birçok sorunla karşı karşıya kalınmıştır. Bu bağlamda çalışmamızda öncelikle kimlik ve bu kavramı oluşturan unsurlar değerlendirilecektir. Daha sonra kimlik ve güvenlik ilişkisi ele alınacak ve bu yaklaşımlar çerçevesinde “öteki” kavramının kavramsallaştırılması temelinde “göçmenlik” ve “Avrupalılık” ikilemi analiz edilecektir. Bu kapsamda çalışmamızda içerik analiz yöntemi tercih edilmiş olup, ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

Kimlik Kavramı: Ben, Biz ve Öteki

Latince kökenli “*idem*” veya “*identias*” kelimesinden türemiş olan “Kimlik” kavramı ilk kez “öz”le ilgili tartışmalarda kullanılmıştır (Ertem, 2008, s. 191). Kavram, süreç içerisinde ise sosyal bir varlık olarak ‘kişilik’ anlamında ‘hüviyet’ ifadesiyle literatürde kendisine yer edinmiştir (Haralambos ve Holbor, 2013). Çok çeşitli aidiyetleri içerisinde barındıran, farklı parçaların birbirini tamamlamasıyla oluşan kimlik “birlik”, “mutlak”, “özgöl” gibi kavramlar temelinde, öznel yapıların ortak davranışlarından ve eylemlerin etkileşiminden oluşan fikirler bütünüdür (Hall, 2003). Kolektif anlamda ise kimlikle ilgili fikirler “*ambivalans*” (Hillcoat-Nallétamby ve Phillips, 2011, s. 202),² “belirsizlik”, “çeşitlilik”, “değişkenlik” bağlamında sosyalleşmeye dayalı, “birey” veya “grup” olarak “ben”, “biz” ve “diğerleri”nin anlamlandırılmasıyla ilgilidir (Mole, 2007, s. 3). Bu çerçevede kimlik çıkarlar, davranışlar, kolektif aidiyetler kapsamında aktörlerin “kim” olduğunu, öncelikleri ile çıkarlarının “ne” olduğunu ve bunların eylemlerini “nasıl” etkileyebildiğinin belirli “süreçler” içerisindeki ifadesidir (Adler, 1997, s. 324; Jenkins, 2008, s. 5).

Farklı disiplinler içerisinde kendisine yer edinmiş olan kimlik kavramı, ayrımlı unsurlar ve perspektifler açısından çok boyutlu, katmanlı yapısına ilaveten sosyal çevrenin etkisiyle değişkenliğe açık, dinamik bir yapıya da sahiptir (Neumann, 1999, s. 19). Bu yönelim evrensel tek bir tanıma sahip olmasa da farklı bakış açılarının değerlendirilmesi kapsamında felsefe, sosyal antropoloji, sosyal psikoloji ve uluslararası ilişkiler gibi disiplinlere ait tanımlamalara sahip bir “pusula” işlevi görmektedir (King, 1998, s. 16). Epistemik olarak kimlik, bilgi üretim sürecinde her daim gizli ancak temel sorunlardan birisi olmuşken, ontolojik düzeyde ise farklı kültürler ile toplumsalın karmaşıklığını parçalara ayırarak tek tek inceleyen bir olgudur (Kaya, 2013, s. 103). Fakat kavramın cinsiyet, dil, din, etnisite, gelenek, kültür, politik, soy, tarih gibi birçok tanımla ilişkilendirilmesi, kendi içerisinde belirli tutarsızlıkları da beraberinde getirebilmektedir (McSweeney, 1999, s. 74). Bunun nedeni insanların kendilerini bu tanımlamalar üzerinden “dinî topluluklar”, “etnik gruplar”, “kabileler”, “ulus” gibi kavramlarla özdeşleme eğilimidir (Wendt, 1992). Politik yaklaşımlar ile kimliklerin tanımlanması “var olma” farkındalığı, “farklılık” ve “karşıtlık” yönünden “öteki”nin inşası, “düşünce ve eylem” bakımından belirleyici etkenlerdir (Fierke, 2007, s. 77). Sosyal bir ilişkide ise aktörlerin “dost” ve “düşman” karşıtlığına verdikleri anlamla şekillenen “öteki” kavramının oluşumu diğerine karşı “üstünlük” vurgusudur (Wendt, 1996, s. 50). Bu durum “çıkar” ve “güvenlik” kavramları doğrultusunda “öteki”nin “tehdit” algılanmasını normalleştirirken, durumun vahamiyetine göre normatif faktörlerden uzak, stratejik bir yaklaşımla “şiddet” unsurunu ön plana çıkartarak meşru kılabilir (Berger ve Luckmann, 1991, s. 194). Adalet, erdem ve özgürlük temsili “biz” kavramına karşılık “öteki” kavramı kötülük ve sorun kaynağıdır (Post, 1990, ss. 25-26). Bu yönden kimlik kavramı, eylemlerden bağımsız olmamak kaydıyla yapılan tercihlerin karşılığıdır.

Daha geniş bir ifadeyle belirtirsek kimlik bilinci, insanların bireysel tercihlerinin fiziki koşullara uyumu ile “mekânsal farklılık” ve içinde bulunulan “zaman” kapsamında oluşan farklı unsurların etkisiyle değişebilmektedir (Yılmaz, 2022; Castells, 2013). Aidiyet hissiyatıyla mekân bağlamında “bireysel kimlik” yerini topluluk ortak değerleri yönünden “grup kimliği”ne; “duygu”, “inanış”, “kültür” gibi baskın unsurlar öncülüğünde ise birçok bireysel kimliğin ortak amaçların ve değerlerin etrafında birleşmesiyle oluşan “kolektif kimlik” anlayışına bırakılmaktadır (Jenkins, 2008). Ancak bu değerlendirme yapılırken kültürel açıdan prototipin farklılaşmaya veya yerelin evrenselliğe karşı bir güç çatışmasının oluşmasına yol açacak ayrımlara veya uzlaşmaya varılabileceği gerçeği de göz ardı edilmemelidir (Steger, 2009). Bu nedenle

² Ambivalans, ilişkisel bağlamda birçok iç içe bağımlılık gösteren, kuşaklararası aktarım sonucunda oluşmuş, karmaşık sosyal ilişkilerin deneyimleri içerisinde var olan kültürlerarası etkileşimle ortaya çıkmış kavramsallaştırmadır.

birey ve toplum arasındaki ilişkiyi kavramsallaştırmada anahtar kelime olarak kimlik kavramını oluşturan unsurların etkisi önemlidir.

Kimliği Oluşturan Temel Unsurlar

Belirttiğimiz üzere birey ile toplum arasındaki ilişkilerde ekonomik, demografik, kültürel, politik değişimler ve dönüşümler birbirlerini etkilemektedir. Örneğin bilgi akışının hızlanması, gelecekteki ideolojilerin etkisinin azalması, “hizmet”, “mal” ve “insan” mobilitesinin fazlalaşması gibi sebeplerle değerlendirmelerin dozajı da artırılarak yapılmaya başlanmıştır (Yayak, 2018, ss. 785-786). Kimlik kavramı temel unsurlar yönünden farklı biçimlerdeki tezahürlere sahip, “çoklu” bileşenleri kendi içerisinde barındırıyor olsa da çalışmamızda sınırlandırılmış “ikili” açıklama yolu izlenmiştir.

Mekân ve Zaman: Uyum

Değişim ve dönüşümlere açık, modern dönemin iki “çıkıtı” kavramı “mekân” ve “zaman”, insan hareketlerinin veya etkinliklerinin çözümlenmesi ile toplum düzeninin sağlanması açısından önemlidir (Giddens, 2005, s. 98). Zira teknolojik gelişmelerin ve bilgi akışının artmasıyla birlikte mekân ve zaman kavramları buldukları çağ itibarıyla değişim geçirmişlerdir (Habermas, 2008, s. 48). Birçok çalışma alanı ile düşünce biçimi için temel bir çerçeve olan mekân kavramının tanımını yapmaktan güçtür. Yaklaşım olarak eylem hâlindeyken bulunan “yer” (Castree, 2009, s. 153) diğer bir deyişle lokasyonun kimlik kavramına etkisi ve belirleyiciliği ile mekânın zaman kavramı göz önünde bulundurularak konumlandırılması önemlidir (Hall, 1998, s. 64). Kimlik ve mekân arasındaki birbirlerine muhtaç, “şey”ler ile karşılıklı “dolanıklık” (Hodder, 2018, s. 170)³ içeren ilişki, insana ait pratiklerle coğrafi konum arasında kurulan bağ bakımından dış enerjiye atfen; aidiyet duygusunun oluşumuna da katkı sağlayabilmektedir. Çünkü “o yere” ilişkin tecrübelerin etkisiyle kimlik kavramı, kültürel ve politik anlamda yaşanabilecek dönüşüm ile zaman algısı doğrultusunda şekillenebilmektedir (Henderson, 2017, s. 12).

Dönüşüm ile zaman algısı açısından mekân kavramı, sosyal ilişkilerin geliştirilmesi ve kurulması anlamında da önemli bir rol üstlenmektedir. Bu bakımdan mekân ile toplum arasında karşılıklı bir etkileşim mevcuttur. Şehirler, bu düzene göre inşa edilmektedir ve mekân ile zaman belirli ritüellerin devamlı tekrarı sayesinde varlıklarını sürdürmektedir (Aliade, 2017, s. 12). Mekân ve zaman kavramlarına bağlı bireylerin hareketliliğinin artması, geçici, kırılabilir ve sorumluluktan uzak, akışkan bir niteliğe sahip olmasından dolayı sosyal ilişkileri etkilemektedir (Bauman, 2012). Çevre ile ekonomik koşulların yanı sıra küreselleşmenin etkisi, geleneksel ve modern toplum fark etmeksizin, benzerlikler veya farklılıklar yönünden de belirleyicidir (Aliade, 2017). Ancak mutlakıyetçi bir bakış açısıyla mekân kavramı, sınırlandırılmış sabit bir alanı temsil etmektedir (Yılmaz, 2022). Bilimsel anlamda ise “görelilik ilişkisi” bakımından bu alanı oluşturan objelerdir (Russell, 1995). Çeşitli pratiklerin etkisiyle birlikte kapsamın belirlenmesi “mekân”ın inşa edilmesine katkı sağlamaktadır. Bu açıdan algısal yeterlilik, duygusal yaratım ve maddi etkenlerin uyumu, “mekân”ı ortaya çıkaran unsurlardır (Lefebvre, 2014, ss. 67-69). İnsanlığın değişken yapısına rağmen algısal yönden bir mekâna uyum sağlaması, statik ve dinamik bir yapıya sahip olan “zaman” kavramıyla ilişkili edinilen “inanç” veya “kültür” gibi getirilerle bağlantılıdır.

³ Farklı disiplinler bakımından bilimselliği tartışılır bir kavram olan “dolanıklık”, birden fazla nesnenin, mekân ve mesafeden bağımsız, eş zamanlı birbirlerini etkileyerek tepki vermesi olayıdır.

İnanç ve Kültür: Ayrım

İnsan davranışlarını belirleyen en önemli nokta, tecrübelerle bağlı edinilen birikimin zihinsel karşılığı imgesel veya simgesel anlamda soyut olanın somutlaştırılmasıdır (Ziss, 2011, s. 18). Bu süreç içerisinde mitler veya dinler vasıtasıyla en etkili unsur inanç kavramıdır (Eliade, 2007). Kimlik ise tarihsel karşılıklı ilişki sürecinin bir parçası olarak inançlardan meydana gelmiş bir kavramdır (Baerveldt, 2015). İnsanoğlu olay veya durumları, düşünce ve hayal gücüyle anlamlandırmaya çalıştığı mitolojik bir evrende varoluşa dayanan yönelimlerinden ortaya çıkmış inançlar bütünü içerisinde yer almaktadır (Northrop, 2006, s. 20). Bu bağlamda Truva Savaşı'nın simgesi Truva Atı, mitolojik bir hadise olsa da “düşman” algısının bir yansıması değer yargılarına hitap etmesi ve inanç unsuruyla “öteki” vurgusuna atfen iyi bir örnektir (Wood, 1998). “Öteki” olanı tarih boyunca içinde barındıran, insanoğlunun belirli inanışları reddedebilen karşı koyuşları açısından en önemli unsur ise “kültür” kavramıdır (Said, 2012, s. 11). Latince “üretmek” anlamına gelen “cultura”, düşüncelerdeki çeşitlenme, hayat tarzlarındaki değişim, inanç sistemlerinin gelişmesi, teknolojik gelişmelerle birlikte geleneksel maneviyatın çağdaş maddi değerler toplumuna devşirilme süreci içerisinde, sahip olunan “değer”, “inanç”, “norm” gibi unsurları da içermektedir (Smith, 2004, s. 122).

Kültür, kimliği oluşturan, değerler ve kurallar dışında, aktörlerin güvenlik algısı konusunda politik yaklaşımlarını da belirleyen bir unsurdur (Weber, 2012, s. 103). Bireysel ve toplumsal güvenlik yönünden insan haklarının önemli bir meselesi görülmesi de kültürle ilgilidir (Agius, 2017, s. 93). Örneğin hedef ülke bakımından “tehdit” ve “öteki” olarak görülen düzensiz göçmenler, “güvenlik sorunu” olarak algılanabilmektedir. Bu durumun nedeni, “nüfus artışı”, “ulusal kimlik” veya “vatandaşlık” kavramlarının yeniden tanımlanmasına ve “ayrımçılık”, “etnisite”, “ötekileştirme” gibi sorunlara yol açmasıdır (Giddens, 2005, s. 258). Zira tarihsel süreç içerisinde iç ve dış etkenlere bağlı yaşanan değişimler, toplumların alt ve üst veya maddi ve manevi kültür gibi farklı yapıları dönüşmelerine yol açmıştır. Kültürel etkileşimi sağlayan en önemli etkenlerin başındaysa “göçmen etkisi” gelmektedir. Bu durumun nedeni farklı âdetler, inançlar veya hayat tarzlarının toplum içerisindeki etkileşimi vasıtasıyla kültürel çatışmalara yol açabilmesidir. Bu çerçevede toplum algısı, yenilikleri kabullenmekte veya dışlamakta zorluk yaşayabileceğinden, yabancı düşmanlığı olgusuna ve bizi oluşturabilmek için “öteki”nin varlığına ihtiyaç duyulması yönünden algı ve normlar ön plana çıkabilmektedir.

Algı ve Norm: Özdeşim

Kimlik kavramı, toplum tarafından oluşturulmuş olan “algı” kapsamında, kişinin “farkındalık” dışı içselleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır (Assmann, 2011, ss. 129-131). Kimlik kavramı bu içselleştirme ve sınıflandırma süreci içerisinde kişiyi diğerlerinden ayıran nitelikte tanımlamaktadır. Bu bakımdan toplumun yapısına göre algısal ve sosyal olarak “giydirilmiş insan kimliği” (Serter, 1996) anlayışı vasıtasıyla kurgulanmış, yapay bir yapı hâlinde değerlendirilebilmektedir (Saucier, 2015). Epistemoloji tarihinin temel kaynak referanslarından olan, deneyimlere dayanan, “algılayan” ile “algılanan” arasındaki ilişki süreci açısından kavrayış, inanç ve kabul bileşenlerinden oluşan “algı” terimi, çevreden gelen uyaranların duyu organlarımıza yaptığı etkiler sonucunda evrende olup biteni kavrama anlamına gelmektedir (Audi, 2018, ss. 81-82). Duyular, nesnel olarak dünya üzerinde bulunan “şey”leri ne şekilde algılayacağımızın belirleyicileridir (Sisler, 2008).⁴ Her ne kadar “dokunma”, “koklama”, “işitme”, “tatma” etkili duyular olsa da algı

⁴ Örneğin popüler kültürün en önemli parçası hâline gelen sosyal medyanın yanı sıra savaş temalı dijital oyunlar insan algısını şiddete bağlı ötekileştirmeler ile inşa edebilmektedir.

yönünden en önemlisi “görme” duyusudur. Bunun nedeni “bakış açısı”, “mekân”, “mesafe” faktörleri açılarından gerçekliğin algılanmasında etkin olmasıdır (Ryan, 2007, ss. 21-22). Ancak duyu ve algı kavramları birbirinden farklıdır. Duyular nesnel dünyanın algı bakımından tamamlayıcı unsurlarıdır. Algı kavramı “duygu”, “hatıra”, “kültür”, “motivasyon” ve “tecrübe” gibi faktörlerin etkisinde değişiklik yaşayabilmektedir. Bu anlamda konu itibarıyla verilebilecek en doğru örnek, toplumsal yapıyı zedeleyebilecek algısı yaratan göçmenlere olan yaklaşımlardır. Bu doğrultuda düzenli veya düzensiz göç doğrultusunda ulaşılmak istenen hedefe varılabilmiş olsa da aidiyet anlamında sorunlarla karşılaşılması, kimlik konusunun tekrar ele alınmasını zorunlu kılabilmektedir (Faist, 2003, s. 43).

Aktardığımız bilgilerden de anlaşılacağı üzere bir aktörün kimlik algısı, kendisini nerede konumlandığı ve ne şekilde görülmek istediğiyle ilgilidir. Bu açıdan aktörlerin kimlikleri normlar yönünden kurumsallıkla şekillendirilmektedir. Bu şekillenme oluşturu ve düzenleyici normlar olarak ayrılmaktadır. Oluşturucu normlar aktörün kimliğini tanımlayarak davranışlarını ve çıkarlarını oluşturmaktadır. Düzenleyici normlar ise ne yapılması gerektiğiyle ilgili kimliğin nasıl yönleneceğini belirlemektedir. Örneğin “egemenlik” normu aktörlere “egemen” olarak tanınmak için nasıl davranmalarını gerektiğini ve oyunun kurallarını belirlemektedir (Ruggie, 1998, s. 871). Aktörler, kim olduklarını ve ne istediklerini yeniden tanımladıklarında yapısal değişim ortaya çıkmaktadır. Belirli değişkenler de karşılıklı bağımlılık, ortak kader, homojenleşme ve kendini sınırlandırma, bir kültürden diğerine geçişi ve sosyal değişimi yönlendirmektedir. Bu değişkenler, “ortak kimlik” oluşumunu etkilemektedir. Aktör davranışının aşırılığı, “sosyal eğilimli” türden gerçekleştirilirse “öteki” olan sürece dâhil edilebilir. Ancak “öteki”yle özdeşme, “ben” ile varlığını sürdürmek için tehdit oluşturabilir. “Öteki” tarafından “yutulma” sorununun kendisini sınırlandırmayı yönetilebileceğini savunur (Wendt, 1999, s. 336). Kimlik oluşumundaki temel etken değerlendirildiğinde aktörlerin egemen hâle gelmeleri sonucunda çıkar ve güvenlik meselelerinin şekillendirilmesi ön plana çıkmaktadır.

Göçmenler için kimlik kavramının bulunulan mekân ve zaman itibarıyla geldikleri yere göre yeniden şekillenme ifadesi “öteki” olgusuyla inşa edilmektedir. Bu açıdan göçmenlerin dil ve din gibi kültürel olguları kapsayan “etnik kimlik” olgusu (Constant, Gataullina ve Zimmermann, 2009) “ayırt edici” özellik olarak yansımaktadır (Heater, 2007, s. 141). Bu ayırt edici özellikleri bütüncül hâle getirebilmek için uygulanan politikalar yönünden ortak bilgi ve beklentiler belli bir kimlik bakımından uygun davranış tarzlarıyla birlikte normları üretmektedir (Katzenstein, 1996, s. 5). Kimlik oluşumu yönünden önem arz eden norm kavramı, ilişkilerle ilgili uygunluk iddiasında olan “sosyal kurallar”dır (Frederking, 2003, s. 364). Normlar, aktörlerin eylemlerini sosyal rollerine yerleştiren ve oluşturan inançlardır. Sosyal uygulama yoluyla yeniden üretilen inançlar olmaları anlamında karşılıklı öznelidir (Farrell, 2002, s. 49). Fakat normlar, eylemlerin gerçekleşme olasılığı konusunda etkili olsa da belirleyici değildir. Zira norm, sosyal rehber anlamında insan faaliyetlerin de belirleyiciliği olan ve kurumsallık açısından ortak beklentileri karşılayan davranış reçetesidir (Tannenwald, 1999, ss. 435-436). Kimlik inşası kapsamında davranışların düzenlenmesinde normlar oluşturuçudur. Bu yönden yapının temelini oluşturan düşünceler veya algılarda farklılık olabileceği gibi mevcut normlarda da değişimler yaşanabilmektedir (Barkin, 2010, s. 55). Örneğin AB üyesi devletler arasında göçmenleri maliyet yönünden fayda sağlanabileceği düşüncesiyle fırsat olarak değerlendirenler mevcutken, ekonomi ve kültür açılarından tehditvari algılayanlar bulunmaktadır (Özdal, 2018, ss. 16-18). Özdeşim anlamında bu türden yaklaşımlar, kimlik ile güvenlik ilişkisinin oluşturulmasında bizce önemli etkenlerdendir.

Kimlik ve Güvenlik İlişkisi

Kimlik ve güvenlik değişime açık, dinamik bir yapıya sahip benzer nitelikli iki kavramdır (Lott, 2004, s. 28). Psikolojik boyut bakımından güvenlik, “korku” kavramıyla ilişkili, güvende olmama hissiyatıyla birlikte bireyi veya devleti savunma mekanizmasına iterek silahlanmaya kadar götürebilecek bir faktördür (Morgenthau, 1967, s. 404). Güvenlik meselesi ile kimlik yapısıyla ilgili çelişkili bir durumda sorumlu aktörün tercihi, korunma amaçlı ve güvenlik temelli olacaktır (Saideman, 2002, s. 170). Uluslararası sistem içerisindeki tüm aktörler için en mühim mesele hayatta kalmak ve kimliklerini koruyabilmek olacağından “biz” olabilmek önemlidir (Waever, 1993, ss. 25-26). Aktör, “ontolojik güvenlik” açısından ihtiyaçların ve beklentilerin karşılanması için güven ve istikrara ihtiyaç duymaktadır (Giddens, 1991, ss. 44-45). Bu beklentilerin gerçekleşmemesi durumunda endişelere ve korkulara bağlı çıkar tanımları değişebilmektedir veya çatışmalar yaşanabilmektedir (Wendt, 1999, s. 132). Bu nedenle aktör, realist veya rasyonalist unsurlar yönünden ontolojik güvenlik bağlamında kendi bütünlüğünü sağlamak adına ahlaki olmasa bile istikrarın korunması için farklı politikalar izleyebilmektedir (Katzenstein, 1996, s. 22).

İzlenen politikalarla kimlik inşası sürecinde “ben” ile “öteki” arasındaki ayrıma ilişkin kavramlar, “iyi” veya “kötü” algısı sonucunda yeni değerler oluşturulabilmektedir (Hortaçsu, 2007). Bu çelişki bizi kimlik ile güvenlik arasındaki dinamiklerin etkileşimine götürmektedir. Aktörlerin birbirleriyle etkileşimi sonucunda kimlik ve çıkarların uyumlaştırılması konusunda ortaya çıkan sonuç ise işbirliğinin mümkünatının sorgulanmasıdır (Wendt, 1999, s. 189). Zira aktörler, güvenlikle ilgili kararlar alırken tehdit ile çevre ilişkisi yönünden kimlik ve kültür kavramlarının şekillendirdiği geçmiş deneyimlerle bağlantılı tarihsel bir süreç tarafından yönlendirilir (Katzenstein, 1996). Bu açıdan tehdit, çevreyle karşılıklı sosyal bir interaktif ilişki içerisinde örülürken çıkar ve güç öğeleri ise kültürel olarak inşa edilmiş düşüncelerden ibarettir (Wendt, 1999, s. 41). Bu süreç içerisinde bulunan topluluğa ve değerlerine ortak bir bilinçle “aidiyet hissi” duyulması kimlik oluşturma anlamında önemlidir. Bireyler, kişisel anlamda kendilerine yakın sosyal gruplarla yakınlaştıklarından “karşılaştırma” olgusu “içselleştirme” açısından “tehdit” algısıyla ve “öteki” unsurunun etkisiyle aitik duygusunun güçlendirilmesini sağlamaktadır (Sindic ve Condor, 2015).

Kimliğin oluşturulması bakımından güvenlik kavramı ise çıkarların korunmasıyla ilgilidir. Sosyal anlamda ise bir ilişkinin niteliğinin açıklanması durumunda “güvende olma” veya “olmama” konusunda belirleyici unsurdur (McSweeney, 1999, s. 101). Güvenlik kavramı, psikolojik yaklaşım yönünden aktörlerin konumuna göre değişiklik gösterebileceğinden görelidir ve kimlikte olduğu gibi ötekileştirme veya farklılaştırma süreçlerini de kapsamaktadır (Waever, 1993, s. 23). Bu yönden bir toplumu tehdit eden “öteki” kavramını oluşturanların ayrıştırılması gerekmektedir. Bu nedenle kimlik oluşumu içerisinde güvenlik unsuru önem kazanmaktadır (Niva, 1999, s. 152). Güvenlik kavramı çok boyutlu ele alınsa da kimlik ve aktörün merkezi rolü açısından önemlidir (Lott, 2004, ss. 20-22). Örneğin 1990’lı yıllarda ekonomik gündemin farklılaşmasıyla askeri güç kullanımına odaklı bakış açısı kültürel, politik ve sosyal boyutlarıyla birlikte teknoloji alana yoğunlaşarak kimliğe dayalı güvenlik yaklaşımına geçiş yapmıştır (Waever, 1994, s. 1). Zira toplumun güvenliği kimlikle bağdaştırılırken, güvenlik kavramı işbirliğine dayanan bir perspektifle ele alınarak kuramsallaşmıştır (Tanrısever, 2005, ss. 118-120).

Kimlik kavramının oluşumundaki süreçte önemli bir yere sahip olan “kurumsallaşma” kavramı ise değişim sürecine bağlı söylem ile dil konusu çerçevesinde aktörün sosyal bir tanımlamasıdır ve aktörler bu sayede birbirlerini tanımaktadır (Wendt, 1992, ss. 397-398). Değişim sürecinde toplumun kabullenebileceği güçlü kurumsallaşmayı sağlayabilmesi için alternatif kimlikler yönünden ekonomi, hukuk gibi faktörlerin gelişiminde ilerleme yaşanması mümkündür. Zira

teknolojik-politik yaklaşımlar, yaşanan kırılmalara veya kriz ortamını derinleştirerek göç ve güvenlik bakımından konuyu yeni bir düzenleme gerekliliğine taşımaktadır. Bunun nedeni kimlikle ilişkili “çıkart” ve “tehdit” kavramları temelinde politik davranışların “öteki” kavramıyla değerlendirilmesidir.

Öteki'nin Kavramsallaştırılması: Göçmenlik ve Avrupalılık

Kimlik kavramı, “benzerlik” perspektifinin yanı sıra “öteki” olanı da vurgulayarak “başka”, “diğer” gibi unsurları da işaret etmektedir (Jenkins, 2008, ss. 21-22). Bu açıdan Avrupa kimliğinin temel yapısı demokrasi, din, hukuk ile insan hakları evrensel değerlerinin dışında, ortak geçmiş ve geleceğin güncel gerçekliklerinin harmanlanmasıyla oluşturulmuştur (Manners, 2002). Bu doğrultuda Avrupa kimliğini oluşturan temel faktör “Hristiyanlık” olmuştur (Boer, 1993, ss. 69-70). Bu çerçevenin belirlenmesi “öteki”yi diğer bir deyişle Avrupalı olmayana da kapsayıp, bazı kesimleri dışlayarak, “Avrupalılık”ın bir topluluk veya birlikle beraber kurumsal bakış açısı ve normatif bir güç olma hedefiyle kavramsallaştırılmasıdır (Diez, 2005). “Avrupalılık” kavramı, evrensel değerler ekseninde Dante, Jean-Jacques Rousseau, Jeremy Bentham, Immanuel Kant, Bodin gibi düşünürlerden feyz alınarak kurgulanmıştır. Oluşum sürecinde ise dinsel ve seküler olgular dışında, AB'nin kurulması gibi politik ve sosyal gelişmelerle bağlantılı toplumlar arası etkileşimsel bir durumu ifade etmektedir (Özdam, 2020, s. 51).

Bu tarihsel süreç içerisinde kimlik ve güvenlik unsurları bakımından “Avrupalılık” kavramı dinsel, ekonomik, jeopolitik ve kültürel açıdan farklılıklarla kullanılmaya başlanmıştır. Nötr olarak sadece politik standartlara sahip bir yapıda “Avrupalılık”, Yunan, Roma, Yahudilik, Hristiyanlık, Reformasyon, Rönesans ile birlikte (Armaoğlu, 2014) toplumun geçirdiği evrimi dikkate alan tarihsel öğeleri de içerisinde barındıran bir kavramdır. Zira mitoloji, “Doğu” ile “Batı” kavramlarını literatüre kazandırırken, coğrafi anlamda bir tanımlamaya işaret etmektedir. Güvenlik anlamında Roma İmparatorluğu döneminde tek tip para kullanımı, adalet, hukuk gibi kavramların gücün tek merkezde toplandığı bir yönetim tarzı “Avrupalılık” kavramının ilk adımlarıdır (Wilson, 2016).

“Kültürel kimlik” anlamında ise “Avrupalılık” kavramı, Yunan mitolojisinden esinlenerek Orta Çağ'da İslamiyet'in “öteki” tanımlanmasıyla Hristiyanlık referansı kapsamında Haçlı Seferleri'nin etkisiyle gelişmiştir. (Özdam, 2018, s. 221). Bu doğrultuda 8. yy.'da Avrupalı olmak Hristiyanlık ile benzer mana da kullanılırken, 15. yüzyıla gelindiğinde ise din unsuru yerine sömürgecilik bağlamında “ırksal” bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır (Ferro, 2011). Bu açıdan Afrikalı, Avrupalı, Latin Amerikalı kavramları temel alınarak örneğin bir Avrupalı kendisini “beyaz ırk” mensubu olarak tanımlayabilmiştir. Bu ırksal tanımlamaya göre toplumsal düzenin kurulması açısından “din” başat bir faktördür. Zira ortak kültürel değerlerin oluşumunda önemli bir role sahiptir. Ancak sömürgeleşme sürecinde sadece din faktörü değil, aynı zamanda üretim ilişkileri gereksinimleri doğrultusunda dil, mutfak kültürü, giyim tarzı faktörlerinin de etkisi olmuştur (Özdam, 2018, ss. 588-589).⁵ İlerleyen süreçte Avrupalılar, sömürgecilik faaliyetleri vasıtasıyla kimliklerini “Aydınlanma Çağı” ekseninde, evrensel değerlerin yayılması faaliyetleriyle yürütmüştür (Brown, 1996). “İkinci Dünya Savaşı sonrası güvenlik çerçevesinde farklı bir “Avrupalılık” kavramı oluşturuluyormuş gibi gözükse de 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması'yla (Reçber, 2003, s. 2) “sömürgecilik” sürecinin devam ettiği görülebilmektedir (Özdam, 2019, s. 449).⁶

⁵ Örneğin Latin Amerika'da Yerliler, Siyahlar ve Beyazlar arasındaki evliliklerin sonucu ortaya çıkan ırksal birliktelik, kültürel farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Bu durum Latin Amerika kimliğinin inşası anlamında “öteki” kavramını ön plana çıkaran gelişmelerden birisidir.

⁶ Örneğin “Avrupalılaştırmış bir Avrupa”nın oluşturulmasını savunan, 1958 yılında iktidara gelen General De Gaulle yönetimindeki Fransa'nın Batı Afrika'da birçok kolonisi bulunmaktaydı.

Bu durum etnik ve kültürel olarak yansıtılan “ikircikli” bir yapının var olduğunun göstergeleridir (Kundnani, 2015).

Soğuk Savaş sonrası dönemde hukukun üstünlüğü veya insan hakları yönünden bir Avrupa kimliği ortaya çıkartılma düşüncesi ve egemenliğin üstünlüğünün sağlandığı bir düzen oluşturma fikriyle yaratıcı politikalar üretilmeye çalışılmıştır. Bu yaklaşım öncelikle Doğu ve Orta Avrupa’daki ülkelere sirayet etmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere Maastricht Antlaşması ile birlikte “Avrupalılık” kavramı, AB kimliğinin ortaya çıkartılmak istenmesiyle entegrasyona bağlı geliştirilen yeni bir sürece girmiştir (Özdal, 2020, s. 117; Bozkurt, 1987). Bu bağlamda AB vatandaşlığıyla kimlik vurgusuna daha fazla hitap edilebileceği “Avrupalı olma”nın ne anlama geldiğinin sorgulanmasını gündeme taşımıştır. “Değerler”, “ilkeler”, “normlar” bağlamında “*Pan Avrupa*” (Wiedemer, 1993)⁷ ve “aidiyet vurgusu” ile “demokrasi”, “eşitlik”, “hukukun üstünlüğü”, “insan hakları”, “özgürlük” ve “pazar ekonomisi” ekseninde, “birlikte nasıl barış içerisinde yaşanabileceği”nin konsepti kurgulanmıştır. Bu dönemde Avrupa’nın sınırları sorgulanır hâlde gelirken kimlik konusu da Birlik içerisinde yer edinmeye başlamıştır (Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001, 2002). AB kendi kimliğini oluştururken “öteki” kavramıyla birlikte farklı bir kimlik tanımlamasına yönelmiştir. Bu yönelim kimlik kavramı özelinde, ötekileştirme veya sınırları temsilen akışkan bir yapıyı şekillendirme meyillidir. Geçmişte batıya veya güneye gidildikçe “daha az Avrupalı” gibi kavramların kullanımı da mevcuttur (Loth ve Păun, 2014). Günümüzde ise Avrupa üye devletlerinin sınır yönetimi konusunda göçmenlere karşı kontrolsüz yaklaşımlar içerisinde bulunduğu gözlemlenmektedir.⁸

Dünya için belki de en tehlikeli oluşumlardan kutuplaşma ve bu tehlikenin tetikleyicilerinden birisi “Batı ile Doğu arasındaki duvar” olarak adlandırılabilen, İslam karşıtlığının veya düşmanlığının, korkusunun veya kaygısının tehditvari yükselişini ifade eden “*İslamofobi*” kavramıdır (Moten, 2012, s. 157). “Ayrımcılık”, “kibir”, “küçümseme” gibi kavramları kapsayan, politik psikolojik savaş olarak nitelendirilebilecek İslamofobi’nin oluşumunu sağlayan belli başlı unsurlar bulunmaktadır (Dondurucu, 2022, s. 554). Ayrıca “İslamofobi” dışında “zenofobi”⁹ ve “ırkçılık”¹⁰ eğilimleri de göze çarpmaktadır (NGO Working Group on Migration and Xenophobia for the World Conference, 2001). Bu eğilimlere istinaden Suriye İç Savaşı sonrası AB üye devletlerinde gerçekleşen seçimlerde artan göç karşıtı, popülist söylemlerin ağırlıklı olduğu partiler yükselişe geçmiştir. Ayrıca 2015 yılında *Charlie Hedbo* dergisinde, İslam dini ile ilgili uygunsuz karikatürler yayınlaması, akabinde Paris ve Nice’te yaşanan saldırılar politik söylemler vasıtasıyla “İslamofobi”nin yayılmasına neden olmuştur (Kaya ve Kayaoğlu, 2017). Zira Avrupa’da Müslümanlar’ın yoğun yaşadığı yerlerdeki sorunlardan kaynaklı yaklaşımlar veya medyadan yayılan belirli içerikler bir kimlik krizinin yaşandığını işaret etmektedir (Dondurucu, 2022; Rydgren, 2008, s. 737).¹¹ Örneğin Müslümanlar’a yönelik sözlü veya fiziki taciz, ayrımcılık, tehdit, ötekileştirme gibi yaklaşımlarda artış olduğu belirlenmiştir. Müslümanlar’ın Avrupa’yı işgal etme paranoyası veya toplum içine sızarak ahengi bozacakları düşüncesi; iftira, karalama, şiddet içeren “nefret söylemi”¹² ile insanları karşıtlığa hatta soykırıma teşvike yönlendirmektedir

7 Avusturyalı Profesör Richard Coudenhove Kalergi’nin, Avrupa da Birlik kurmak düşüncesiyle 1923 yılına ait “Kalergi Planı” literatürde yer edinmiş olan düşüncesidir.

8 AB üye devletlerinden İspanya, İtalya ve Yunanistan’a bağlı kolluk kuvvetlerinin düzensiz göçmenlere yönelik şiddete varan, ‘geri itme (Push back)’ uygulamaları bu duruma örnektir.

9 Zenofobi (Xenophobia), “öteki”nin bir gruba yabancı olduğuna dair davranışsal ifadenin karşılığıdır.

10 İrkçilik (Racism, impurity), yabancı düşmanlığının en uç düzeyidir. Fiziksel özelliklere dayalı farklılıklara dayanan ayrımcılığa ifade etmektedir.

11 Örneğin 2022 yılı içerisinde Fransa’nın *Le Figaro* (Merkez sağ), *Le Monde* (Merkez sol) ve *L’Opinion* gazetelerinde, Afrika kökenli göçmenlerin inançları doğrultusunda suçla ilişkilendirilerek İslamofobi, zenofobi ve ırkçılığa dayalı haberlerin yayımlandığı saptanmıştır.

12 Örneğin 2015 yılı sonrası göçmen sayısındaki artışın ardından, Avrupa’daki camilere yönelik yapılan saldırılar nefret söylemi temellidir.

(Bloul, 2008, s. 10; Neshkovska ve Trajkova, 2017, s. 72). Özellikle 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ve 2011 Suriye İç Savaşı sonrasında belirginleşen “Eurocepticism” (Leruth, Startin ve Usherwood, 2017)¹³ kavramı kapsamında oluşturulmak istenen sebepler temelinde ve süreçlerin getirilerine gösterilebilecek refleksler doğrultusunda bu “politik şekillendirme” devam etmektedir.

Sonuc

Çalışmamızda irdelediğimiz üzere “öteki” kavramına ithafen; “göçmenlik” ile “Avrupalılık” kavramları arasında tarihsel anlamda etnik ve kültürel bir bağ bulunmaktadır. Bu yönden “etnik kültür” veya “halk” üzerinden “ikililik” var olabilmektedir. Bu kavramlar çatışmaktan ziyade birbirlerine paralel ve uzlaşma içerisinde de olabilmektedir. Örneğin Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’yı işgali sonrası AB sınırlarına gelen göçmenlere karşı olan genel yaklaşım tartışmaya açıktır. Ancak konu Ortadoğu’dan gelen “göçmenler” üzerinden değerlendirildiğinde paradigma değişikliğine bağlı popülist söylemlerin ana akımı olumsuz yönde etkileyebildiği görülmektedir. Afganistan, Irak, Suriye gibi devletlerin vatandaşları yaşadıkları zorluklar nedeniyle kendileri için en makul yollarla hedef belirledikleri yerlere göç etmek zorunda kalmaktadır. Yaşanılan realitenin farkındalığıyla yaklaşımların daha anlayışa dayalı ve orantılı olması gerekirken, özellikle AB’nin uyguladığı politikalara bağlı takınılan sert tutum insani duygularla bağdaşmamaktadır. Zira ortak değerleri, çok kültürlülüğü ve çoğulculuğu teşvik etmek bakımından dışlayan, ötekileştiren bir “Avrupalılık” anlayışı Birliğin temel prensiplerini yansıtmayacaktır. Bu açıdan “Avrupalılık” tanımı “sorunlu” bir sıfat gibi gözükmektedir. Örneğin 2008 Ekonomik Krizi, 2010 Mülteci Krizi veya 2019 pandemi süreçleri, kimlik inşası yönünden Avrupalı karar alıcıları zorlayan dönemler olmuştur. “Öteki”leştiren bir tavır bağlamında “Avrupalılık” kavramının ortadan kalkabileceği endişesiyle göçmenlere karşı radikal popülist partiler “İslamofobi” kavramını ön plana çıkartmaktadır. Bu nedenlerle daha “vizyoner” bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. “Avrupalılık” kavramı tanımlanırken asıl sorun Avrupa’nın süreç içerisinde nasıl yol alacağıyla ilgilidir. Bu durum değerler bütünü anlamında düşünüldüğünde her daim olduğu gibi yenilenmeyi gerektirmektedir. Diğer bir deyişle değişkenlik gösteren koşullara ayak uydurmak zorunda kalınabilir; farklı frekanslar yakalanabilir ve uygun politikalar geliştirilebilir. En geniş anlamda “Avrupalılık” kavramının karşılığı, Avrupa değerlerine ve prensiplerine “aitlik” duymaktır. Zira Avrupa dışından gelen insanlara “göçmenlik” anlayışı açısından daha açık olmak, bir nevi çeşitliliklerin karşılığıdır. Bizce farklı deneyimlere sahip olarak veya daha fazla işbirliği sağlayarak dışsal sorunlara karşı yoğunlaşılabilir. Diğer bir deyişle Avrupa ekonomik, politik, sosyal unsurlardan çok, sahip olunan veya olunabilecek değerler üzerinden kimliğini oluşturabilir.

BİLGİ NOTU:

Bu çalışma, Prof. Dr. Barış ÖZDAL’ın danışmanlığında, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde yürütülen, doktora tez çalışmasından üretilmiştir. 8 Ekim 2022 tarihinde İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesinde düzenlenen “Siyasi İlimler Türk Derneği XVIII. Konferansı”nda sunulmuştur.

Kaynaklar

Adler E. (1997). Seizing the middle ground: constructivism in world politics. *European Journal of International Relations*, 3 (3), 319-363.

Agius C. (2017). Sosyal inşacılık. A. Collins (Ed.), *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları* (N. Uslu, Çev.) içinde. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.

13 “Avrupa Şüpheliği” kavramıdır.

- Armaoğlu F. (2014), *20. yüzyıl siyasi tarihi 1914-1995*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Assmann J. (2011). *Cultural memory and early civilization: writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Audi R. (2018). Bilginin kaynakları. P. K. Moser (Ed.), *Epistemoloji* (A. Erken Çev.) içinde Ankara: Adres Yayınları.
- Baerveldt C. (2015). The veil and the search for the self: from identity politics to cultural expression. *Culture & Psychology*, 21 (4), 532-545.
- Barkin J. S. (2010). *Realist constructivism rethinking international relations theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauman Z. (2012). *Akışkan aşk: insan ilişkilerinin kırılganlığına dair* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Versus Yayınları.
- Berger P. L. ve Luckmann T. (1991). *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. London: Penguin.
- Bloul R. A. (2008). Anti discrimination laws, Islamophobia and ethnicization of Muslim Identities in Europe and Australia. *Journal of Muslim minority affairs*, 28 (1), 7-25.
- Bozkurt Ö. (1987). *Avrupa topluluğu'nun bütünleşme süreci ve yapısı: bir genel bakış*. Ankara: Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Brown S. (Ed.). (1996). *British philosophy and the age of enlightenment, routledge history of philosophy*. London and New York: Routledge.
- Castells M. (2013). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür - kimliğin gücü* (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castree N. (2009). Place: connections and boundaries in an interdependent world. In Nicholas J., Clifford S., L. Holloway, S. P. Rice ve G. Valentin, (Eds.), *Key Concepts in Geography* (pp. 153-171). 2nd edition, London: Sage Publication.
- Constant A., Gataullina L. ve Zimmermann K. F. (2009). Ethnosizing immigrants. *Journal of Economic Behavior and Organization*, 69 (3), 274-287.
- Delanty G. (2014). *Avrupa'nın icadı: fikir kimlik, gerçeklik* (H. İnaç, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Den B. M. (2008). Immigration and its effect on the security discourse in europe: time for demystification. *Amsterdam Law Forum*, (1), pp. 1-7.
- Diez T. (2005). Constructing the self and changing others: reconsidering 'normative power europe. *Millennium*, 33 (3), 613-636.
- Dondurucu Z. (2022). Fransız gazetelerinde "İslam"ın temsili ve İslamofobinin inşası: Le Figaro, Le Monde ve L'Opinion örneği. *TRT Akademi*, 7 (15), 532-573.
- Eliade M. (2007). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi* (A. Berktaş, Çev.). cilt. 1, Ankara: Kabcacı Yayınları.
- Ertem H. S. (2008). Kimlik ve güvenlik ilişkisine konstrüktivist bir yaklaşım: "Kimliğin güvenliği" ve "güvenliğin kimliği". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (16), ss. 177-237.
- Faist T. (2003). *Uluslararası göç ve ulusaşın toplumsal alanlar* (A. Z. Gündoğan ve C. Nacar, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Farrell T. (2002). Constructivist security studies: portrait of a research program. *International Studies Review*, 7 (3), 49-72.
- Ferro M. (2011). *Sömürgecilik tarihi* (M. Cedden, Çev.). 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Fierke K. M. (2007). *Critical approaches to international security*. Cambridge: Polity.
- Frederking B. (2003). Constructing post-cold war collective security. *American political science review*, 97 (3), 363-378.

- Giddens A. (2012). *Sosyoloji* (C. Güzel, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens A. (1991). The self: ontological security and existential anxiety. In A. Giddens (Eds.), *Modernity and self identity: self and society in the late modern age*. New York: Polity Press.
- Habermas J. (2008). *Küreselleşme ve milli devletlerin akabeti*. İstanbul: Bakış Yayınları.
- Hall S. (2003). Who needs identity. In S. Hall, P. du Gay (Eds.), *Questions of cultural identity* (pp. 1-16). London: Sage,
- Hall S. (1998). Eski ve yeni kimlikler, eski ve yeni etniklikler. Anthony D. King (Der.), *Kültür, küreselleşme ve dünya sistemi: kimlik temsilinin çağdaş koşulları*, içinde (ss. 63-90). (G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Haralambos M. ve Holbor M. (2013). *Sociology: Themes and Perspectives*. 8th edition, Glasgow: Collins Educational.
- Heater D. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi* (M. Delikara Üst, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Henderson G. (2009). Place. In D. Gregory, R. Johnston, G. Pratt, M. J. Watts, S. Whatmore (Eds.), *The dictionary of human geography*. Singapore: Blackwell Publisher.
- Hillcoat-Nallétamby S. ve Phillips J. E. (2011). Sociological ambivalence revisited. *Sociology*, 45 (2), 202-217.
- Hodder I. (2018). *Dolanıklık: insanlar ile şeyler arasındaki ilişkilerin arkeolojisi* (B. C. Yılmazyığıt, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Hortaçsu N. (2007). *Ben, siz, biz, hepimiz: toplumsal kimlik ve gruplararası ilişkiler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- İnceoğlu S. (2015). Kişi güvenliği, ifade özgürlüğü, siyasi partiler açısından Kopenhag siyasi kriterleri ve 2001 anayasa değişiklikleri. *Marmara Üniversitesi Avrupa Topuluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 1-33.
- Jenkins R. (2008). *Social identity*. 3rd edition, London: Routledge.
- Katzenstein P. J. (1996). Introduction: alternative perspectives on national security. In P. J. Katzenstein (Ed.), *The culture of national security: norms and identity in world politics* (pp. 1-32). New York: Columbia University Press.
- Kaya, A. ve Kayaoğlu, A. (2017). Individual determinants of anti-Muslim prejudice in the EU-15. *Uluslararası İlişkiler*, 14 (53), 45-68.
- Kaya S. (2013). Uluslararası ilişkilerde konstrüktivist yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 0 (63), 83-111.
- King A. D. (1998). *Kültür, küreselleşme ve dünya sistemi*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Kundnani H. (2015). *The paradox of german power*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- Lefebvre H. (2014). *Mekânın üretimi* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Leruth B., Startin N. ve Usherwood S. (2017). *The routledge handbook of euroscepticism*. London: Routledge.
- Loth W. ve Păun N. (Ed.). (2014). *Disintegration and integration in east-central europe: 1919 – post-1989*. Baden: Nomos.
- Lott A. D. (2004). *Creating insecurity: realism, constructivism and US security policy*. Ashgate, Burlington: Aldershot.
- Manners I. (2002). Normative power europe: a contradiction in terms?. *Journal of Common Market Studies*, 40 (2), 235-258.
- Mcsweeney B. (1999). *Security, identity and interests: a sociology of international relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Mole R. (Ed.). (2007). *Discursive constructions of identity in european politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Morgenthau H. J. (1967). *Politics among nations: the struggle for power and peace*. New York: Alfred P. Knopf.
- Moten A. R. (2012). Understanding and ameliorating Islamophobia. *Cultura: International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*, 9 (1), 155-178.
- Neshkovska S. ve Trajkova Z. (2017). The essentials of hate speech. *Teacher*, 14 (1), pp. 71-80.
- Neumann I. B. (1999). Avrupa kimliği, AB genişlemesi ve entegrasyon/dışlama bağıntısı. *Avrasya Dosyası*, Avrupa Birliği özel sayısı, 5(4), 177-237.
- NGO Working Group on Migration and Xenophobia for the World Conference (2001). in International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia. A publication jointly produced by ILO, IOM, OHCHR, in consultation with UNHCR. 05.08.2022 tarihinde <https://www2.ohchr.org/english/issues/migration/taskforce/docs/wcar.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Niva S. (1999). Contested sovereignties and postcolonial insecurities in the middle east. In J. Weldes, M. Laffey, H. Gusterson, R. Duvall (Eds.), *Cultures of insecurity: states, communities, and the production of danger* (pp.147-172). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Northrop F. (2006). *Büyük şifre kitab-ı mukaddes ve batı edebiyatı* (S. A. Baş, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdal B. (2020). *Avrupa birliği siyasi bir cüce, askeri bir solucan mı? Ortak dış politika ve güvenlik politikası ile ortak güvenlik ve savunma politikası oluşturma süreçlerinin tarihsel gelişimi*. 2. Baskı, Bursa: Dora Yayıncılık.
- Özdal B. ve Karaca R. K. (Ed.). (2019). "1. dünya savaşı'nın diplomasının gelişimine etkileri". *Diplomasi tarihi II*. Bursa: Dora Yayınları.
- Özdal B. (2018). *Uluslararası göç ve nüfus hareketleri bağlamında Türkiye*. 1. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.
- Özdal B. ve Karaca R. K. (Ed.). (2018). *Diplomasi. Diplomasi tarihi 1* Bursa: Dora Yayınları.
- Post J. M. (1990). Terrorist psycho-logic: terrorist behavior as a product of psychological forces. In W. Reich (Ed.), *Origins of terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reçber K. (2004). "Kopenhag zirvesi sonuç bildirgesi"nin Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri itibarıyla değerlendirilmesi". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (31), 59-79.
- Reçber K. (2003). *Avrupa Birliği mevzuatı*. Bursa: Ezgi Kitapevi.
- Roberts A. (2015). *Napoleon: a life*. Londra: Penguin Books.
- Ruggie J. G. (1998). What makes the world hang together? Neo-utilitarianism and the social constructivist challenge". *International Organization*, 52 (4), 855-885.
- Russell B. (2017). *Rölativitenin abc'si* (V. Erdoğan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Ryan N. (2007). *Thomas reid's theory of perception*, New York: Oxford University Press.
- Said E. (2012). *Şarkiyatçılık* (B. Ülner, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Saucier P. K. (2015). Cape verdean youth fashion: identity in clothing. *Fashion Theory*, pp. 49-66. <https://doi.org/10.2752/175174111X12858453158147>
- Serter N. (1996). *Giydirilmiş insan kimliği*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sindic D. ve Condor S. (2015). Social identity theory and self categorization theory. In T. Capelos C. Kinval P. N. Larkin H. Dekker (Eds.), *The palgrave handbook of global political psychology*. London: Palgrave Macmillan.
- Sisler V. (2008). Digital Arabs representation in video games. *European Journal of Cultural Studies*, 11 (2), 205-219.
- Smith A. D. (2004). *Milli Kimlik* (B. S. Şener, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Steger M. B. (2009). *Globalization: a very short introduction*. Oxford, NY: Oxford University Press.

Summary Report on Islamophobia in the EU after 11 September 2001 (2002). European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia, Vienna. 19.08.2022 tarihinde https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/199-Synthesis-report_en.pdf adresinden edinilmiştir.

Tannenwald N. (1999). "The nuclear taboo: the united states and the normative basis of nuclear non-use". *International Organization*, 53 (3), 433-468.

Tanrısever O. F. (2005). Güvenlik. A. Eralp (Der.), *Devlet ve ötesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Waever O. (1994). Insecurity and identity unlimited. *Copenhagen: center for peace and conflict research*, (14), [Working Papers].

Waever O. (1993). Societal security: the concept. In O. Waever, B. Buzan, M. Kelstrup, P. Lemaitre (Eds.), *Identity, migration and the new security agenda in europe* (pp. 17-40). London: Pinter Publishers.

Weber M. (2012). *Sosyal bilimlerin metodolojisi* (V. S. Öğütle, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.

Wendt A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wendt A. (1996). Identity and structural change in international politics. In Yosef L. and Fried R. K. (Eds.), *The return of culture and identity in ir theory* (pp. 47-64). Boulder CO: Lynne Rienner.

Wendt A. (1992). Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International Organization*, 46 (2), 391-425.

Wiedemer P. (1993). The idea behind coudenhove-kalergi's pan-european union. *History of European Ideas*, 16 (4-6), 827-833.

Wilson P. H. (2016). *Heart of europe: a history of the holy roman empire*. Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press.

Wood M. (1998). *Preface. In search of the trojan war*. Berkeley CA: University of California Press.

Yayak A. (2018). Etnik kimlik algısının dört boyutu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 778-788.

Yılmaz S. (2022). Bounding through territory: european union and multi-level territorial governance. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 21 (1), 257-284.

Ziss A. (2011). *Eстетik* (Y. Şahan, Çev) . İstanbul: Hayalbaz Kitap.